

DEBRECZENI JÓZSEF:

Forgószél

(Részlet az író most befejezett három felvonásos színművéből)

Márki Sándor, a kommunista jogász gyanúsítottként kerül egykori egyetemi évfolyamtársa és barátja, Wolf elé. Wolfból a fasiszta rendszer politikai pereinek h rheadt vizsgálóbírája lett. Kötönvaltán el feleségétől, Magdától, aki valaha Márki Sándor menyasszonya volt. Sándor később egyik elvtársnőjét, Katalint vette el feleségül.

Az itt következő mutatvány a darab második felvonásának részlete, Szín: Wolf vizsgálóbíró hivatalaszobája a törvényszéken. Idő: 1939.

WOLF (tárcsáz): Irodaigazgatóság? Maga az Sós? Küldjön ki azonnal sürgős tanüidézést... Diktálom a címet (i r a t b a n é z): Márki Sándorné, született Gerő Katalin... Tábor utca 15. Rögtön elővezetendő... A kézbesítő közeggel kell jönnie... Megvan?... Ha nem tartózkodik a lakásban, felkutatandó... Hozzám vezetni... nem, de-hogy... egyelőre tanúként... Tapintatos ember menjen... mi?... hogy ilyen nem tart raktáron? A humora elég együgyű, Sós!... Jó, jó, csak intézkedjék... köszönöm (leteszi a kagylót, csenget).

ZAGYVA (hivatalszolga): Tessen parancsolni!

WOLF: Az elnök úr öméltóságánál vagyok. Tizenegyre kihallgatásra vezetnek a gyűjtőből egy őrizettest. A fegyőrt utasítsa, hogy várjanak.

ZAGYVA: Már itt vannak könyörgöm. Az imént jöttek.

WOLF: Mindegy. Várakozzanak. Negyedóra az egész.

ZAGYVA: Parancsára.

WOLF (el).

ZAGYVA (kikiált): Stolpa bácsi! Várni kell, vagy egy fertályórát. A bíró úrnak sürgős dolga akadt. Jöjjenek be addig.

(Sándor lép be, mögötte jön Stolpa fegyőr. Stolpa tempósbeszédű, megfontolt, öreg magyar. A fegyházörök kék egyenruhájában van. Kissé görnyed a fegyver alatt. Sándor sápadt, de nyugodt. Jó ruha van rajta, nyakkendő nem visel. Merev vigyázzban áll meg.)

ZAGYVA (Stolpához): Na tegye le magát öreg, azzal a rossz lábával. Mit várossam a folyosón, igaz? Mi újság a gyűjtőben?

STOLPA: Hát csak gyűjtünk, gyűjtünk...

ZAGYVA (nevet): Tapasztalatokat, igaz?

STOLPA: Azt is. Meg egyebet. Ha jól megy.

ZAGYVA: Hát csak várakozzanak szépen. Dohányzik?

STOLPA: De mennyire.

ZAGYVA: Akkor adjon egy cigarettát (nevet).

STOLPA (elmosolyodik): Ezt a huncfutságot meg hun tanulta? (cigarettát ad neki).

ZAGYVA: Csak tanul az ember egyet-mást így az urak körül. Na, köszönöm (el).

Szünet

STOLPA (Sándorhoz): Üljön már le maga is!

SÁNDOR: Elállok én, kérem.

STOLPA: Ugyan, no... Emberek vagyunk, a maga lába sincs vasból. Messzi innen a gyűjtő, a súly ott egye meg.

SÁNDOR: Köszönöm, felügyelő úr, igazán nem vagyok fáradt.

STOLPA: Hát... ahogy akarja. Én megengedtem (nyújtja a szelencét). Vegyen!

SÁNDOR (mohón kap a cigarettaután, majd bizonytalanul): Nem szabad!

STOLPA: Ejnye már... mit fakszniz? Ha én adom... Nem látja senki.

SÁNDOR: Hát... nem mondok nemet (sóhajtva). Egy hete nem nyeltem füstöt.

STOLPA (bólint): El is hiszem. Nehéz minálunk dohányhoz jutni... őrizetesnek. Pláne, ha még pénz sincs... Hujaja...

Szünet

STOLPA: Aztán mondja csak... minek is tiszteljem (nézi a kezében tartott iratot) mindig elfelejtem a nevét... Doktor... doktor...

SÁNDOR: Márki.

STOLPA (elgondolkodva, lassan): Doktor... tanult ember. Okos ember. Nem amolyan tuskó, mint a magamfajta.

SÁNDOR: Nem számít az semmit. Miért kicsinyíti magát a felügyelő úr?

STOLPA: Miért? (szünet) Mert... izé... kérdezni akarok valamit.

SÁNDOR: Tessék csak, nyugodtan.

STOLPA (csendesén): A rendőrségen... ütötték?

SÁNDOR (habozva, bizalmatlanul): Engem? Dehogyan is kérem...

STOLPA: Ne beszéljen. Verték.

SÁNDOR: Hát...

STOLPA: Mindenkit vernek. Aki politikai.

SÁNDOR: Nem halunk bele kérem. Nekem nem újság. Negyedszer vagyok lefogva.

Szünet

STOLPA: Keserves, ha lebukik az egyén.

SÁNDOR: Keserves.

STOLPA: Legényember?

SÁNDOR: Nős vagyok.

STOLPA: Gyerek?

SÁNDOR: Nincs.

STOLPA: Akkor már könnyebb. Ha nincs... Nálam bizony lenne. Kettő. Nem is gyerekek már... felcseperedtek jócskán az istenadták. Jajra, bajra, öreg szülék nyakára... cseperedtek. Fiam meg asszonylányom. A lányomnak is lenne már kicsinye... csak éppen... férje nincs hozzá. Nem is volt. Szegény embernél így szokott. A fiam meg... Nem mondom, van neki ipara: szabóiparos lenne kérem, ha lett volna hol a nyomorultnak. Hát most csak pincérkedik, ügynökösködik, meg ahogy jön. Volt már a gyűjtőben is... a kezem alatt. Így van... nem dicsekedhetem velük. Az unokám is ilyenformán lesz, meg még az ő unokája is talán. Haja...

SÁNDOR (hallgat).

STOLPA (kis szünet után): Mondja csak...

SÁNDOR (készségesen): Tessék felügyelő úr.

STOLPA: Maga tanult úriember, tudós ember... doktor... ugyan magyarázzon meg valamit egy egyszerű embernek (titkolózza). Mi ez az egész itten?

SÁNDOR (csodálkozva): Miféle egész, felügyelő úr?

STOLPA: Hát, hogy maga... meg én... meg mindenki... Hogy maga, meg százan, ezren, mások... raboskodnak. Én meg... én meg... vigyázok magukra, kereket ne oldhassanak. Fegyverrel vigyázok, ezzel ni... (körül néz). Aztán miért? Hát... mert... úgy parancsolják. Ki parancsolja? (hallgatóan) Ők... Akik csúffá tették a lányom, akik nem adtak becsületes munkát a fiainak. Ők... Az anyjukom szegény... tudja... ötvennyolc esztendő, de ötvennyolc nyugodt napja sem volt. Aztán ez a bolondház a háborúval... Mert lesz... érzem én, mint a szaggatást a csontjaimban... vihar előtt. Mint kutya az esőt. A levegőben van, én mondom. A gyűjtőbe is minden nap több politikait hoznak. Ez is háborút jelent. Most már azt mondja meg nekem doktor úr, miért van ez mind így? Maga tán tudja. Valami nincs itt rendben. kérem.

SÁNDOR (melegen): Jó ember lehet a felügyelő úr!

STOLPA: Így mondja csak: Stolpa. Annak hínak (zsörtölődve). Jó ember, jó ember... Fene vagyok, nem jó ember. Nézzen meg jól: puskát viselek. Jó embernél nincs puska. Kutya vagyok én is, mint a többi. Ha parancsolják, megugatom az istent is, abban a magasságos égben. Csak épp, hogy — gyenge kutya. Én nem tudom szétkenni a mérget, mint a lekvárt. Azért, hogy a gazdát átkozom, nem tudok magukba rúgni. Szekérozni, akit a kezem alá adnak. Mint a többi nyavalyás.

SÁNDOR (egyre nagyobb figyelemmel hallgatja): No Stolpa úr, ha így áll a dolog, én is kérdeznék valamit. Elfogadja-e a kezem? Egy fegyenc kezét.

STOLPA: Azt szívesen (kezet szorít vele, folytatva). Mert a legtöbb olyan. Magukon szekerozzák le, ami nyomja őket. Én nem tudom. Látja, még azt is megvallom, hogy próbáltam. Komisznak lenni. Hátha könnyebbséget ad. Nekem nem adott, az szent.

SÁNDOR: Nem is adhatott.

STOLPA: Bosszút állni... az otthoni nyomorúságért, a piszokért, a megköpdösött alamizsnáért... A feleségemért, a lányoméért megfizetni valakinek... Nem ment, az istennek se.

SÁNDOR: Pedig sokan csinálják. Annál nagyobb a becsülete, aki megállja.

STOLPA: Én csak annyit mondok, nincs itt rendben valami.

SÁNDOR: De mennyire nincs, Stolpa úr. Ott az egész baj, hogy az emberek kisebb része rajta élőködik a nagyobbikon. Nemcsak a munkáján, a lelkén is. Úgy csinálták az egészséget, mint a kóklerek a cirkuszban. Nagy kört ügyeskedtek a földre. Elnevezték jognak. A közepébe egy óriási, nagy hazugságot ültettek; erre meg azt mondták: tulajdon. Glóriát is mesterkedtek föléje, amilyen a szenteknek van a templomi képeken. Az egész köré kerítést húztak és odaállították magát a puskával. Aki kívül maradt, az ő baja.

STOLPA: Csakugyan... így lesz valahogy...

SÁNDOR: Mi meg, Stolpa úr, maga, meg én, meg az elveszett fia, meg az elveszett lánya, azóta mindnyájan kívül topogunk. Ki puskával, ki mezétláb. Kívül a bűvös körön. Mint a táncos medve. Ha meg elvétjük a füttyszót, jön a börtön.

STOLPA: Ez az, a puska... Puskát akasztottak rám. Magukra kell fognom, ha úgy rendelik. Ez meg, hogy van?

SÁNDOR: Úgy, hogy mi rájöttünk valamire. Amitől nagyon félnek a kóklerek.

STOLPA: Rá-e?

SÁNDOR: Felfedeztük, hogy ez az ő bűvös körük sincs ám, valami csillagsugárból. Valami megfoghatatlanból, valami örökből, ahogy ők szeretnék elhitetni. Közönséges, embercsinálta krétából, meg mészből van húzva. Hát, mi várakozunk a spongyával, oda-odakapunk, próbálgatjuk törli-e?

STOLPA: És a háború? Az mire jó?

SÁNDOR: A háború is beletartozik a körbe.

STOLPA: Mint a töltelék a káposztába.

SÁNDOR: Úgy, éppen.

STOLPA (kínálja): Még egy cigarettát. Nem látják..

SÁNDOR: Köszönöm szépen.

STOLPA: Szívesen (elgondolkozik, ő is rágyújt). Sok mindenfélén spekulálok én, kérem alázatosan. Hogy, mondjuk, mi legyen az a büntetés? Lehet-e büntetni? Szabad-e? Kinek szabad? Embernek nem, az szent. Szentnek még tán szabadna, de az meg csak a kalendáriumban létezik. Mondja csak... maguk nem haragszanak ránk? Puskás rabokra? Nem vetnek meg bennünket? Amiért... füttyszóra... táncolunk?

SÁNDOR: Maguk is a miéink Stolpa úr. Mindenki a mienk, akit megcsúfolnak.

STOLPA: Már, akár hiszi, akár nem, sokszor szeretném magam szemeköpní. Tizennyolc éve vagyok porkoláb; sok mindent láttam. A szemem is kiégett bele. Az ember, ha megvéni, nem igen tud sírni. De én úgy gondolom, a munka tud.

SÁNDOR (csodálkozva): A munka?

STOLPA: Bolondság ez is, tudom. De látja, sokszor jár a fejemben, hogy sír a munka. Amért meglöpi. Sír... aztán... a könnye..., a verejték.

SÁNDOR: Szépen gondolta Stolpa úr.

STOLPA: Én meg nem tudok. Nincs már vize az öreg szemnek. Csak úgy, szikkadtan pillog. A sok félholtra vert diákgyerekekre, meg az öregebbjére mind... A munkásemberekre, kabátos urakra, mérnökökre... Doktorokra, mint maga... Akiknek szíjat hasítottak a talpából. Akik

tenyéren csúsztak a vödörhöz, ha szükségét kellett végezni. Én meg azon a kerek lyukon csak néztem. Pribék vagyok én kérem. Magát is lelövöm, csak ha ráparancsolnak.

SÁNDOR: Ki tehet róla?

STOLPA: Bolond világ. És én vagyok benne a legnagyobb bolond. Odaállok, aztán fecsegek az őrizetesnek.

SÁNDOR: Ne féljen Stolpa úr, megértem én magát.

STOLPA: Nem vagyok én locsogó ember, ne gondolja. A többiekkel sohasem beszélem ki magam. De mikor tegnap behozták... mindjárt bizodalمام volt a doktor úrhoz. Gondoltam, no most felokosítottam magam. Tudós ember — mondom — tanult ember, nagy iskolákat járt. Ez is terpeszkedhetnék finom lakásban, komédiaházat nézhetne, jó ebédet ehetne, bögyös menyecskét ölelgethetne. És ehun e... Nem kell neki. Vállalja a börtönt. Az ütleget... a vödört... Nagy dolognak kell lenni emögött, ha... megteszi. (Szünet után): Így gondoltam. Hát csakugyan nem gyűlöl?

SÁNDOR: Embert én nem gyűlölök. Azt gyűlölöm, amit cselekszik.

SOLPA: Amit cselekszik? Az ember meg a cselekedete nem egykutya?

SÁNDOR: Nem mondom. Igaz lehet.

ZAGYVA (jön): A bíró úr!

(Sándor és Stolpa egyszerre pattan fel. Megjelenik Wolf.)

STOLPA (vigyázzban): Alázatosan jelentem, a kihallgatásra rendelt őrizetest előállítottam (írás t ny u j t á t).

WOLF (leül): A folyosón várjon. Zagyva maga is elmehet.

STOLPA és ZAGYVA el.

WOLF: Tessék, ülj le. Nem oda; közelebb azt a széket!

SÁNDOR engedelmeskedik.

WOLF (lapozgat az iratokban, közben figyeli Sándort. Néhány pillanatnyi hallgatás után): Mondanom sem kell... ami magát az ügyet illeti, természetesen nem ismerjük egymást. Feltételezem, hogy a véletlent, amely ebben a hm... kényes minőségben hozott össze bennünket, nem próbáld kihasználni. Semmiféle formában. Mindjárt hozzátehetem: hiábavaló lenne.

SÁNDOR: Nem gondoltam ilyesmire.

WOLF (élel): Csakugyan? A feleséged, úgy látszik, más véleményen... hm... volt. Magdánál járt és közbenjárást kért. Hallatlan! Úri gondolkodásomnak köszönje, hogy nem indítok eljárást ellene.

SÁNDOR: Erről nem tudtam. Ilyesmit sohasem engedtem volna meg. Kérem, tekintse meg nem történtnek. Ugyanis nem kérek kegyeket senkitől, legkevésbé öntől... vizsgálóbíró úr.

WOLF: Ha jól emlékszem, valamikor tegeztük egymást.

SÁNDOR: Valamikor...

WOLF: Nem emlékezni, tudod, — sznobság lenne. És én nem vagyok sznob. Ki tehet róla, hogy évfolyamtársad voltam az egyetemen? Barátod. És hogy a menyasszonyod az én társaságomban távozott el tőled... örökre. Miegymás. Az életnek vannak ilyen filmötletei.

SÁNDOR: Úgy látszik.

WOLF: Mondom, nem vagyok nagyképű. Mindenre emlékszem, anélkül, hogy ez a... hogy úgy mondjam, emlékrelekusz a legcsekélyebb mértékben zavarna. Ugyanis... khm... szentimentális meg éppen nem vagyok. Sőt. Adósodnak sem érzem magam.

SÁNDOR: Azt hiszem, hogy...

WOLF: Azt hiszem, hogy nyugodtan tegezhetjük egymást.

SÁNDOR: Azt is lehet.

WOLF: Mondom, adósodnak sem érzem magam. Magda miatt, tudniillik.

SÁNDOR: Nem tudom, ez, mennyiben... tartozik ide...

WOLF (zavartalanul): Fél éve külön élünk. Ezt persze nem tudhattad. Az egyetem óta nem igen hallottunk egymásról.

SÁNDOR: Nem, és különben is...

WOLF: A feleséged sem tudta. Azt az (íróniával) elvtársnőt vetted el... Nem mondom, ez is romantika... Az elvek romantikája.

SÁNDOR (hallgat).

WOLF: Nem tudta. Különben nem fordult volna hozzá. Momentán nem a legjobb protekció. (kis szünet után): Csúnyán bánt el velem a... a menyasszonyod.

SÁNDOR: Fogalmam sincs, mennyiben...

WOLF: ...tartozik rád? Semennyiben, természetesen. Nekem viszont kedvem van beszélni róla. Bizonyos elégtétel, hogy most itt vagy. Te. Éppen te. Mégis csak szép pálya ez.

SÁNDOR: Éppen én?

WOLF: Éppen te. A diaktárs. A vetélytárs. Aki tökfilkónak tartott es lefőzött jogban. Akit némi viszonzásul lefőztem szerelemben. Sajnos, ezt csak látszólag.

SÁNDOR: Mindezt régesrég elfelejtettem. Nős vagyok.

WOLF: Nem változtat a dolgon. Furcsák vagyunk. Annak bocsátunk meg legnehezebben, akinek ártottunk. Tobzódok az őszinteségben, nem találok?

SÁNDOR: Azzal nem ártottál nekem.

WOLF: Annál jobb. De te nekem igen.

SÁNDOR (ámulyva): Én?

WOLF: Minek engedted el? Lettél volna szerencsétlen te. Nem szeret. Téged sem szeretett. Senkit sem. Onmagát szereti. Na ja... Erről viszont nem tehetsz. Nem vádpont (erőltetve nevet). Ellenben összes privát érzelmeim irántad, beleértve a szép diákkort is. Magdával vannak fertőzve. Érted?

SÁNDOR: Tökéletesen.

WOLF (szünet után, hivatalosan): Szóval... a tárgyra. Legfőbb ideje. Megkezdem... igen... a kihallgatást. Figyelmeztetek, hogy válaszaid felhasználhatók ellened; ezt különben tudod. Feleletet megtagadni jogod van... ezt is tudod. Valaha legalább jobban tudtad nálam.

SÁNDOR nem válaszol.

WOLF (íratait nézi): A nyomozati jegyzőkönyv... nézzük csak... amint tudod ugyebár... tiltott szervezkedéssel, felforgató és rongáló cselekmények elkövetésére való rábírás büntettségével gyanúsít. (Gyors ütemben olvassa): Lakását tiltott összejövelekek céljaira bocsátotta rendelkezésre... a fennálló állami és társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányuló célzattal, a helybeli gyárimunkásság illegális kommunista sejtekbe tömörítéséről tárgyaltak. A Hébel-féle Villamossági Felszerelések Gyára r. t. telepén, mint az üzem jogi osztályának tisztviselője, Pócsalmi András, ugyancsak őrizetben lévő, gyári művezetővel összejátszva a gyár munkássága körében sejteket

szervezett... sztrájkokra izgatott. Több ízben kezdeményezett és szervezett utcai tüntetéseket; Pócsalmi lakásán és egyebütt marxista szellemű, politikai előadásokat tartott... vitaesteket vezetett. (Felnéz az aktákból, várva a megjegyzést; Sándor hallgat.) A megejtett házkutatások során sokszorosított röpiratokat foglaltunk le... szerzőségét nevezett a kihallgatások során beismerte. Ezekben ugyancsak a fennálló állami és társadalmi rend erőszakos megdöntésére izgatott... nemzetvédelmi szempontból elsőrendűen fontos, kulcsiparok munkásságát a passzív ellenállás különböző formáinak alkalmazására biztatta... cselekményével a honvédelem érdekeit nagymértékben veszélyeztette. Ugyanezen röpiratokban a kormány több tagját és más, magas közjogi méltóságokat, háborús gyujtogatóknak nevezett... becsmérő kifejezésekkel illetett... Fentieket a rendőrségi kihallgatások, valamint Pócsalmi András, Csörgő Mihály, Lefkovits Márton és Weisz Endre gyanúsítottakkal történt szembesítések alkalmával részben beismerte. Alapos gyanúok arra nézve, hogy üzelmeiben, jelenleg szabadlábon lévő, de hasonló cselekmények miatt többszörösen büntetett felesége, született Gerő Katalin is részt vett. Ide vonatkozóan a nyomozás folyik. (Szünet) Egyelőre ennyit. Ha úgy tetszik, gyerünk sorjában. Rendőrségi vallomását meg nem engedett kényszer nélkül, önként tette, igen?

SÁNDOR: Ütöttek, mint mindenkit. Nem is a vallomás kicsikarására. Utána. Éppen olyan jól tudod, mint én.

WOLF: Rendreutasítlak. Jogállam vagyunk, az inzultus nálunk nem rendszer.

SÁNDOR: Nem, csak a rendszer — inzultus.

WOLF: Ha tiszteletlenkedsz, kénytelen leszek erélyesebb eszközöket igénybe venni. A terhedre rótt cselekményeket eszerint bevallod.

SÁNDOR: Már bevallottam.

WOLF: Utasításaidat kitől, illetve kiktől kaptad?

SÁNDOR: Senkitől. Saját kezdeményezésemből cselekedtem.

WOLF (szigorúan): Így nem megyünk semmire. Valami fogalmunk aztán nekünk is van a dolgokról. Elég régen foglalkoztattok bennünket, hogy legalább a szervezeteiteket ismerjük. Sőt. Ha nem tudnád a dogmáitokat is tanulmányozzuk. Kutyaharapást szőrével.

SÁNDOR (szárazon): Ezt csakugyan nem tudtam.

WOLF: Most tudod. Én politikai bakteriológiának hívom. Különbözik pedig, mi itt ezen a helyen nem igen szeretjük a megátalkodottságot. Makacskodással nem segíts magadon. Feltéve, hogy enyhébb elbánásra tartasz igényt, mindenekelőtt meg kell nevezned pártelöljáróidat. Például a központi bizottság tagjait. Tőlük kaptad az utasításokat?

SÁNDOR: Nem.

WOLF (erélyesen): Megyei komité? Körzeti? Helyi? Ne okoskodj. Őszinte leszek: legmagasabb tényezők megmásíthatatlan elhatározása, hogy ezúttal hosszú évekre felgöngyöljük a földalatti frontot. A nemzetközi helyzet a végletekig feszült; se elnézők, se türelmesek nem lehetünk többé. Nem kicsinyelhetjük le a bomlasztó erőket. Elmúlt a kesztyűs kéz korszaka; a hat-hét hónapos kabarébüntetések ideje végleg lejárt. Most a vaskéz jön. Statárium!

SÁNDOR: Én... a rendőrségen is megmondtam. Nem ismerem senkit, nem tudok többet.

WOLF (zavartalanul): Ismétlem: nyíltan beszélek. Ismernünk kell a főemberek neveit. A központi bizottság tagnévsorára van szükségünk. És... (szünet) ...aki ehhez hozzásegít bennünket... a legnagyobb fokú elnézésre is számot tarthat. Elég világos?

SÁNDOR: Hogyne!

Szünet

WOLF (kínálja): Gyujts rá!

SÁNDOR: Köszönöm.

WOLF (tüzet ad): Tudod mit: Lépjünk ki egy pillanatra a vizsgálobíró és a gyanúsított szerepéből. Kötetlen beszélgetés, rendben?

SÁNDOR: Amint parancsolod.

WOLF: Ne ilyen hivatalosan. Baráti eszmecsere, semmi más. A tétel egyszerű: nekünk bizonyos nevekre van szükségünk. Pont. Te ismered ezeket. Pont. Sőt, azt sem zárnám, ki, hogy a tiéd is köztük van.

SÁNDOR (szárazon): Nincs.

WOLF (udvarias): Kérlek. Nem firtatom. És azt se hidd, hogy... hm... a kísértőt akarom itt eljátszani. Szó sincs róla. (Hallgatás után): Alkut kínálók.

SÁNDOR: Alkut?

WOLF (jelentősen, minden szót megnyomva): Felhalmazásom van, hogy a névsor átszolgáltatása után nyomban beszüntessem ellened a vizsgálatot.

SÁNDOR: Ha csakugyan ismered a párt szervezetét, tudnod kell, hogy sejtekbe alakulunk. Mindenki csak a maga, közvetlen munkatársát ismeri.

WOLF: Kivéve a tisztségviselőket. Te az vagy.

SÁNDOR: Közkatoná vagyok.

WOLF (engedékenyen): Jó. Mindenesetre ismered a vezetőket. Persze, nem szeretnél áruulóvá lenni. Romantikus felfogás... hm...

SÁNDOR tanácstalan mozdulatot tesz.

WOLF (csendesen): Amint mondtam... a vizsgálat beszüntetése. (Szünet.) Szabadlábra helyezés!

SÁNDOR: Csak magamért felelhetek.

WOLF: Romantika... Én realitásokkal jövök. Ezt nem tagadhatod. Realitásokkal!

SÁNDOR hallgat.

WOLF (elgondolkozva, mintegy magának): Kommunizmus... kommunizmus... (hirtelen, más hangon): Nem felejtetted el? Nem kihallgatás! Beszélgetünk. Helyes? Egészen őszinte lehetek.

SÁNDOR: Már a rendőrségen kijelentettem, hogy... én...

WOLF (félbeszakítja): Várj! Áruulónak lenni... nem kellemes érzés. Nomina sunt odiosa. Aztán bosszútól is tartani kell... A pártnak megvannak a maga eszközei. És itt van a lelkiismeret is, persze... tökéletesen érthető... De valamit higgy el nekem... ami a lelkiismeretet illeti... a lelkiismeret semmi.

SÁNDOR: Semmi?

WOLF: Féregnyúlvány. A logika vakbele. Csőkevény, amire egyszer, nagyon régen, talán szükség is volt, de ma csak gennyedést okoz.

SÁNDOR (fáradtan): Nagyon érdekes.

Szünet

WOLF: Az imént szabadlábba helyezést említettem. Szavatolt mentesítést minden további zaklatás alól. Most tovább megyek... (Tagoltan, jelentősen.) Mit szólnál valami pozícióhoz? Mondjuk valami kényelmes, de tekintélyes állami állás? Vagy itt a közgazdasági élet... jogtanácsosság valamelyik nagybanknál... Esetleg a fővárosonál valami... Valami, ami jövedelmező... A haza nem szűkmarkú. Mi Krisztust követjük. Jobban örülünk egyetlen megtértnek, mint kilencvenkilenc igaznak.

SÁNDOR: Feleslegesen fáradsz. Nem tudok és nem mondhatok nevetek.

WOLF (türelmetlenül, emeltebb hangon): Figyelmeztetnem kell... vannak eszközeink...

SÁNDOR (udvariasan): Tudom. Ismerem őket.

WOLF: Olyanok is, amiket nem irtersz. (Felcsattan.) Értsd már meg, közveszélyes örültek vagytok! Az örületben is lehet rendszer. (Mérgesen.) Ez az egész rendszer örület! Érted? A kommunizmus ö-r-ü-l-e-t!...

SÁNDOR: Lehet. Legfeljebb örültt vagytok. El se ítélnétek.

Szünet

WOLF (csillapodva): Mert vegyük a legegyszerűbb érvet. Ha belátod, hogy minden ember alapvető, eredendő joga a szabadság, mert ezt belátod úgye...

SÁNDOR: Ezt igen. Miért ne?

WOLF (folytatja): ...ezen a ponton már el is buktatok. Mert... mondjuk... elismerem az értéktöbblet keletkezésének klasszikus marxizmus értelmezését, bár ez se a teljes igazság, mert a tőke benn lappanghat az értelemben is, nemcsak a munkában...

SÁNDOR: Az értelemben csak vagyon lappanghat. Ez nem tőke.

WOLF: A vagyon önműködően fiadzik.

SÁNDOR: Nem önműködően. Mesterségesen. Sőt mesterkélten.

WOLF (türelmesen): Rendben van. Mondom, ha el is ismerem mindezt, akkor is ott az egyéni szabadság. Ebbe beletörik a bicskátok. A ti úgynevezett világotokban, ugyan mit kezdtek ezzel a kényelmetlen fogalommal. Ezen máris buknotok kell.

SÁNDOR (cseppgúnyjal): Azt hiszed?

WOLF (ünnepélyesen): Azt. Hivatkozom a szabadságérzésekre. Egyforma esély mindenkinek; enélkül nincs élet. Aki bírja, marja! Ha én az eszemmel, a bátorságommal, vagy a szerencsémrel egy milliót szerzek, a tehetetleneknek, a földhözragadtaknak, van-e jussuk, hogy szerzeményemtől megfosszanak? Nincs és nincs! Ha ezerannyian vannak, akkor se.

SÁNDOR: Milliókat csak rabolni lehet.

WOLF (diadalmasan): Ne beszélj! Feltalálók valamit! Írok egy könyvet, amely százezer számra fogy. Lefordítják a világ minden nyelvére. Bányát tárok fel, életmentő gyógyszert kísérletezek ki.

SÁNDOR: (türelmesen): Az ilyen ritka szerzeményt senki se akarja elvenni. Sőt. Mi meg is tetéznénk. Bocsánat, de ez nagyon is primitív elképzelés egy új világról.

WOLF: Primitív ide, primitív oda... Igaz, vagy nem?

SÁNDOR: Nem igaz.

WOLF: Mi van a szabadsággal? Erről beszélj!

SÁNDOR: A szabadság fogalmat meg kell tisztítani a polgári szentimentalizmustól. Ennyi az egész.

WOLF: Ebből aztán semmit sem értek.

SÁNDOR: Óhajtod világosabban? Tessék: Akinek semmije sincs — nem lehet szabad. A szabadságot mindenkinek, — jegyezd meg jól, — mindenkinek csak akkor biztosítottuk, ha a javakat is mindenkiévé tesszük. A nincstelenség, kizsákmányolás esetleg nem zár ki valami politikai látszatszabadságot, de feltétlenül kizárja a valóságost. A valóságos szabadság pedig — a gazdasági szabadság.

WOLF: Kötve hiszem, de legyen. Van más is. Például: itt a művész, az a szerencsétlen művész. Aztán itt a szépségeszemény! Hogy állunk szégyennyel? Ti porázzal, meg szájkosárral jönnetek. Művészet pártgyerukában. Múzsza kisasszony, mint az ideológia mosogatólánya... Ihlet receptre; ez a ti ideálotok. Ostobák!

SÁNDOR (elszántan): Bocsánat, de ezek a dolgok, mintha már nem tartoznának szorosan... az ügyemhez...

WOLF (bosszúsan): Előrebocsátottam, hogy baráti beszélgetés. A lelkiismereted próbálom megnyugtatni.

SÁNDOR (szomorú iróniával): Az más. Ez esetben... ha megengeded... válaszolhatok is éppen...

WOLF (rámordul): Tudom, mit akarsz mondani.

SÁNDOR (nyugodtan): Dehogyan tudod. Azt akarom mondani, hogy igazi művészet ki sem bontakozhat olyan társadalomban, ahol az emberek kilenc tizede nem sajátíthatja el a kultúra alapelemeit.

WOLF: És vajjon miért ne sajátíthatná el?

SÁNDOR: Először a saját, közömbösítő nyomora, másodsor az uralkodó osztály féltékenysége miatt. Mert kínai fallal veszik körül az iskolát. Az egész rendszer úgy, ahogy van, mint valami csipás cenzor keni el a történelmet. Nyállal fröcsköli tele a hőseit, felzabálja a tanúságait. Az évszázadok útjelzőjéből sorompót görbít. (Szünet.) Többek között ezért.

WOLF (megvetően): Ezt nálátok beveszik. Na, tisztelem az elvtársakat.

SÁNDOR: Ezt nálunk beveszik. Ez arra való, hogy láthatóvá tegye mindazt, amit nem szabadna látniok. Például azt az egyszerű igazságot, hogy élvező nélkül a szépség — semmi. Meg azt, hogy minden egyéni kultúra a tömegkultúra függvénye. Meg azt, hogy az éhes ember, a kimerült pária szükségképpen botfűlű. Ezért szól ma még Beethoven is olyan kevesekhez.

WOLF (m. f.): Általánosságok. Az a valóság, hogy ti ukázokat írnátok elő még a művésznek is.

SÁNDOR: Mi azt íránk elő, hogy a művész — művész legyen. Se többet, se kevesebbet. Amiből hiányzik az emberi szolidaritás, az amúgy sem lehet szép. Ma a kiváltságosok kényszerítik a művészre a maguk ízlését, és ha kicsit megvakarjuk ezt az ízlést, kiderül, hogy nem más, mint a mindenkori élvezők igazolása és önvédelme. A mai művészek nagyrésze még ezt is vállalja. Kénytelen vele. És mi történik? Az agyonigazolt és hülyére glorifikált társadalom nagyobb dicsőségére a végén mégis éhenhal. Az ódákat mindig rosszul fizették.

WOLF (hevesen): Hadd haljon! A gyomornak semmi köze se művészethez, se irodalomhoz. Éhség sohase akadályozta, hogy mesterművek szülessenek. Művészet és kenyér — ez kettő!

SÁNDOR: Művészet és kenyér — ez egy. És a cinizmus mindig tévedés.

WOLF: A cinizmus — emberi. Nem kapálózni valami ellen, ami úgyis változhatatlan.

SÁNDOR: Semmi sem változhatatlan. És éhezés, igenis sok remeket elvetélt. Mit gondolsz, Shakespeare nem adhatott volna még többet, ha kevesebbet kell előszobáznia tőkfejű színibizottsági tagoknál? Berliózban legszebb témái apadtak el, mert éveken keresztül orvosra és orvoságokra kellett rögtönöznie.

WOLF: Példa nem bizonyíték. Börtönben is dicsőítették már a tőkés rendet. A művész ösztönösen ismeri el legjobbnak. Az emberek szabadoknak és egyenlőtleneknek születnek. Ez nemcsak igazság (diadalmasan): Ez több: művészi gondolat.

SÁNDOR: Mindenesetre. Csakhogy, ami az egyenlőtlenséget illeti... éppen itt a baj. Az eredendő, a magunkkal hozott egyenlőtlenség nem minőségi, csak mennyiségi. Ezt hamisítja meg a mai társadalom, amikor minőségi jelleget erőszakol rá. Ez a nagy hazugság: A gyilkos hazugság. A szabadság pedig... engedj meg, azok az alig észrevehető, önvédelmi korlátok, amelyeket egy új rend állítana bizonyos fejlődési fázisaiban, nem az egyéni szabadság, csak a vele való visszaélések elé, maga a tömény szabadságeszmény ahhoz az állapothoz képest, amelyben az emberek legnagyobb része ma kénytelen élni.

Ács József rajza